

LUDWIG BAUER

DE PARTITUUR VOOR DE TOVERFLUIT

Roman (1999)

Hoofdstuk vier

(fragment)

1.

Mevrouw Wesseli was ervan overtuigd dat alle buitenlanders kunnen metselen.

In de boekwinkel waren alle vier rijen stoelen bezet. Ferdinand wilde zich in de ruimte tussen de boekenkasten links van de ingang en de eerste twee stoelenrijen proppen, maar Vinko Kamenica, de gast van de literaire avond stond op en zei terwijl hij naar zijn stoel wees: ‘Alstublieft mijnheer Konjic. Gaat u alstublieft hier zitten, ik ga toch staan. Ik sta altijd als ik voordraag of college geef.’

Ferdinand knikte als dank en wees geluidloos met zijn hand naar de hoek. Met zijn gebaar probeerde hij duidelijk te maken dat hij daar in de hoek zou blijven, bij de deur, omdat de literaire avond al begonnen was en hij niet wilde storen. Waarop Vinko zijn stoel optilde en naar de hoek bracht. ‘Alstublieft, hier, als u dat liever hebt.’

Boekhandelaar Weiss lachte naar Ferdinand, bekeek het publiek over zijn bril heen en boog zich over zijn paperassen. ‘Ik zou nu verder willen gaan met het voorstellen van onze gast...’

Mevrouw Wesseli was er van overtuigd dat alle buitenlanders kunnen metselen. Ze moet gedacht hebben dat het hun natuurlijke aanleg is, net als hun vreemde accenten of hun bizarre gewoonte de mensen in het voorbijgaan in het gezicht te kijken. Per slot van rekening, werken ze niet allemaal op allerlei bouwplaatsen, zelfs als ze van beroep ingenieur of leraar zijn, tenminste daar in hun ongelukkige landen? Ferdinand beseftte bijtijds dat ze gewoon niet zou kunnen geloven dat hij nog nooit een baksteen in zijn

handen had gehad en dat hij niet wist hoe hij specie zou moeten mengen, zodat zijn antwoord op haar verzoek om zondag mijnheer Wesseli te *helpen* bij het herstellen van de ingestorte muur aan de oostkant van de tuin, een knikje met zijn hoofd was (wat altijd geapprecieerd werd), een glimlach en een kort 'graag' – *Gerne*. Meteen belde hij boekhandelaar Weiss met het verzoek een helper te vinden die iets meer verstand had van metselen dan hijzelf. Het eerste wat Weiss vroeg was hoeveel hij wilde betalen, maar hij was niet verrast toen hij hoorde dat Ferdinand eigenlijk geen geld had en dat hij de gunst met een gunst terug wilde betalen, misschien iets vertalen of iets dergelijks.

'Ik vrees dat wij geen echte metselaar zullen vinden. Het is hoogseizoen in de bouw en iedereen is bezet, maar wij zullen hopelijk *iemand* vinden. Goed dat je me gebeld hebt, eigenlijk, als jij mij niet gebeld had, dan had ik jou gebeld. Donderdag hebben wij Vinko Kamenica, dichter en vertaler van Jesenin als gast op de literaire avond. Hij komt ook uit Bosnië of Herzegovina, misschien uit Dalmatië, dat weet ik niet zeker, maar hij heeft in Sarajevo gestudeerd, hij kent jou en heeft je hoog zitten, hij zou het leuk vinden als jij zou komen. Kom dus ook, en wij verzinnen wel wat,' zei Weiss en zodoende kwam Ferdinand naar de overvolle boekhandel waarin een magere dertigjarige in een te ruim zwart pak verzen voordroeg met de vervoering en ernst van een priester.

Ondanks dat de deur van de boekwinkel openstond, had Ferdinand het benauwd omdat er een paar mensen aan het roken waren. Hij onderdrukte zijn hoestreflex en de aandrang om de straat op te gaan, zich tussen de toeristen te begeven die bleven staan voor de openstaande deur van de boekhandel. Degenen die alleen waren, de eenlingen, bleven even staan maar zodra ze de onbekende taal hoorden, keken ze weg, naar de etalage of naar de straat en liepen door. Stelletjes en groepjes bleven langer staan, ze luisterden, glimlachten onderling, knikten. Het viel Ferdinand op hoe groter de groep hoe langer de mensen voor de boekwinkel bleven staan en des te dichterbij de ingang kwamen; sommige mensen uit grotere groepen waagden zelfs hun hoofd naar binnen te steken. Het aantal geeft mensen zekerheid, zei Ferdinand in zichzelf. Maar dat wist hij al. Hij heeft zelfs de metamorfose van verwarde neurotici in een heldhaftig leger gezien, of in een verwilderde menigte, wat op hetzelfde neerkwam. Waarom voelt hij zich dan niet veilig in de boekhandel, in een groep groter dan allen die op straat langskwamen?

Vinko droeg Jesenins *Gedicht over een teef* voor, eerst in het Russisch en toen in zijn vertaling en de mensen stonden te luisteren, roerloos. Slechts een enkeling trok, afwezig als betoverd, aan zijn sigaret. Een kunstervaring? Ze vereenzelvigden zich met de hondenmoeder die zeven pups kwijt is geraakt. Verzacht dat hun eigen pijn? Hoe dan ook, ze geloofden de dichter. Ze geloofden Jesenin en ook Vinko. Mensen zijn bereid te geloven om niet te hoeven denken, schoot het door Ferdinands hoofd. Hij keek opnieuw de straat in. Aan de overkant stond Reverend Abraham George Washington, roerloos en ingetogen als een beeld. Zijn blik was gericht op het opschrift boven de deur van de boekhandel. Waarschijnlijk kende hij noch het Duitse *Buchhandlung* noch het Kroatische *Knjižara*. Maar het sprak voor zich: in de etalage lagen boeken. En *Croatica, Bosnica, Serbica, Slovenica* moest hij wel begrijpen: allemaal boeken uit dat ongelukkig land van hen, eigenlijk uit die ongelukkige landen die hij zo graag wilde helpen – zoveel wist hij wel. Zijn blik gleed naar beneden en Ferdinand knikte om te groeten, maar Reverend zag hem niet. Reverend keek opnieuw omhoog. Hij gaat het adres opschrijven – *Schloesselgasse 24* – dacht Ferdinand, maar Reverend keek de straat in richting Alserstrasse en liep in de tegengestelde richting. Een vrouw in de boekwinkel snikte.

Vinko zuchtte en sloeg zijn ogen neer. ‘Het was niet mijn bedoeling om u aan het huilen te maken,’ zei hij. ‘Misschien is dit een goed moment om de literaire avond voor vandaag af te sluiten. Misschien hebben wij geen van allen poëzie nodig, maar een gebed. Ik weet dat er hier katholieken zijn en orthodoxen en moslims ...’ hij stopte en keek even naar Weiss en voegde eraan toe: ‘en joden en atheïsten en anderen. Respect voor iedereen. Ik stel voor om even stil te bidden, iedereen op zijn manier, zo goed men kan en weet.’

Hij vouwde zijn handen om te bidden en boog zijn hoofd. Na enkele ogenblikken stilte begon Weiss te klappen en toen de anderen het overnamen, stond de boekhandelaar op en haalde de wijn en de glazen.

‘Goede wijn, uit Dalmatië. Daar waar ik vandaan kom, hebben wij geen wijn, alleen pruimenraki, slivovitsj,’ zei Vinko tegen Ferdinand. ‘Maar die is niet sterker dan deze wijn, in tegendeel, er zit misschien tien procent alcohol in, men kan die de hele dag drinken. Ook vrouwen drinken raki bij ons...’

Vinko sprak duidelijk en het klonk helder alsof hij nog steeds poëzie aan het voordragen was. ‘Ze zeggen dat waar geen wijn is, ook geen dichters zijn. Maar dat geldt niet voor moedertje Rusland. Mijzelf vleierend, denk ik dat het ook bij ons niet opgaat.’

‘Regels zijn een ingewikkelde zaak,’ zei Ferdinand.

‘Ik heb uw zuster gekend,’ zei Vinko. ‘Wij hebben samen gestudeerd. Verschillende groepen, maar in dezelfde tijd. Wij gingen samen naar de Inleiding in de esthetiek, één semester. Ze zag eruit als een engel met haar gouden haren. Maar ik kan niet zeggen dat ik haar goed heb gekend.’

‘Het is moeilijk voor een mens om tot een ander mens door te dringen,’ zei Ferdinand.

‘Toen ik later haar essay over vrijheid las in het tijdschrift *Hedendaags denken*, besepte ik dat ik haar niet heb gekend. Briljant geschreven! Waarschijnlijk heeft u het zelf ook gelezen. Mensen zijn bereid te geloven, schreef ze, mensen zijn bereid om te geloven, om niet te hoeven denken!’

‘U bent een gelovige. Van gelovigen verwacht men om te geloven, niet om te denken. Is haar gedachte dan niet tegenstrijdig met uw overtuigingen?’

‘Nee, mijn beste mijnheer, helemaal niet! Voor mij is het geloof een keuze, een morele keuze. Mijn keuze is het geloof in de triomf van de Voorzienigheid, in de overwinning van het Goede. Precies daarover schreef uw zus: dat de morele keuze de enige ware vrijheid is. U heeft dat essay toch gelezen?’

‘Ik kan mij deze tekst niet herinneren, maar het idee komt mij bekend voor.’

Een paar mensen wilden voor het weggaan Vinko de hand schudden en Ferdinand stond op om, met het glas in zijn hand, naar de boekenkasten te lopen. Hij had geen goddelijke voorzienigheid nodig, maar iemand met verstand van metselen die hem wilde helpen. Zelfs de engel met gouden haren kon zich niet op de voorzienigheid verlaten. Er was geen triomf van het Goede voor haar. Er was geen troost van het gebed voor haar. Voor haar bestond alleen eigen keuze. Niet veel, maar wel haar eigen keuze.

‘Wij zouden ons moeten bevrijden van bitterheid en haat,’ hoorde hij Vinko achter zijn rug zeggen.

Ferdinand voelde dat Vinko's stem nu anders klonk, dat de boekhandel leeg was en hij draaide zich om, om zich er van te verzekeren. Iedereen was weg.

'Mijn keuze is een zware, maar een christelijke. Heb uw vijanden lief!' zei Vinko.

'Wie zijn die vijanden?'

'Diegenen die Sarajevo en andere steden hebben gebombardeerd, mijn huis vernield, mijn ouders vermoord.'

'En u heeft ze lief?'

'Ja. Ik vergeef ze, heb het met ze te doen, omdat ik weet dat ze getroffen zullen worden door de woede van onze lieve Heer. Daar ben ik zeker van.'

'Met een dergelijke zekerheid kan men zich de luxe van het vergeven permitteren..'

'Zonder de overtuiging dat ze zullen worden getroffen door de woede van onze lieve heer zou er geen enkele hoop meer bestaan.'

2.

Vinko Kamenica verscheen zoals afgesproken – *pünktlich* – precies om acht uur dertig, in een te ruim zittend donker pak en met een reistas waarin gereedschap rammelde. Hij maakte een diepe buiging voor mevrouw en mijnheer Wesseli. Dat deed hij gewoon, de buiging paste bij zijn verschijning en hij wist vast dat een buitenlander des te acceptabeler is naarmate hij dieper buigt. Ferdinands *Herr Kamenica* vulde hij aan met zijn volle naam en beroep: 'Vinko Kamenica, professor in Slavistiek en dichter!'

Mevrouw Wesseli glimlachte naar hem en keek dan naar mijnheer Wesseli met de blik die Ferdinand herkende als: Ik zei het toch, alle buitenlanders kunnen metselen, ongeacht hun beroep en titels! Zij legde Vinko uit dat zij en mijnheer Wesseli naar de kerk moesten. Zij zijn gelovigen, katholieken – het woord *katholieken* sprak ze zorgvuldig uit en ze checkte op Vinko's gezicht of hij het verstond – en ze houden zich aan de regels van het geloof en de kerk, en dus is de zondag voor hen heilig. De heren kunnen dus met het werk beginnen en ze moeten het hen niet kwalijk nemen dat ze nu vertrekken, maar wanneer ze terug komen, zal mijnheer Wesseli hen beslist helpen, er komt ook worst en bier, ze zullen er geen spijt van hebben.

Vinko heeft zijn metselvaardigheid, net als het gereedschap en het donker pak dat hij nu heeft omgeruild voor een kapotte spijkerbroek en een werkjasje uit de reistas, geleend van zijn oudste broer, die dierenarts is. Zijn broer heeft al twee jaar als metselaar gewerkt in Wenen zodat Vinko de kans heeft gehad iets van hem te leren. Ferdinand reikte Vinko de bakstenen en specie aan en Vinko besmeerde elke baksteen met specie en plaatste die op zijn plek langzaam en zorgvuldig, geconcentreerd als een beeldhouwer, en zette hem in de juiste positie door er met een hamer op te tikken.

‘Als een enkele baksteen scheef komt te staan, wordt meteen de hele muur scheef,’ zei Vinko. ‘Zo moesten we eens een bijna afgemetselde schoorsteen afbreken. Hij ging scheef staan en zou uiteindelijk vanzelf omvallen.’

Hij verzekerde dat hij geen probleem had met de horizontale stand van de muur omdat de waterpas heel betrouwbaar laat zien of de muur recht staat, maar dat hij problemen had met de verticale stand. Hij weet hoe hij een loodlijn moet vasthouden – dat heeft hij van zijn broer geleerd – maar hij kan simpelweg niet inschatten of de verticale stand van de muur echt parallel loopt met de strakgespannen loodlijn. Hij verzocht Ferdinand de loodlijn aan de onderkant te checken en hij tikte met de hamer de bakstenen in de gewenste richting net zo lang totdat Ferdinand riep: ‘Zo is ie goed!’

Een buitenstaander, zoals die buurman, die ene, als het er niet meer waren, die verborgen achter het gesloten raam nieuwsgierig stond te kijken naar wat ze aan het doen waren, zou het makkelijk kunnen aanzien voor een bizar allochtoon spel. *Ausländer!* Wie zou hen begrijpen! Maar de muur groeide langzaam, heel langzaam en recht, tenminste voor zover Ferdinand het kon beoordelen. Vinko zette een Russisch liefdeslied in, uit de tijd toen de nu al voormalige Sovjetunie nog jong en bevlogen was, doordrenkt met optimisme en met de hoop dat een eerlijk sociaal stelsel iedereen gelukkig zou maken. Een meisje zit in de schaduw van de boom aan de rivier, zei het refrein, met een idyllisch zicht op de fabriek en de wind verwacht de krullen van de fabrieksarbeider aan haar rechter- en die van de de smid aan haar linkerhand. Opeens werd Vinko’s stem begeleid door een sonore bariton die niet zozeer precies de schoonheid van de Russische woorden articuleerde, maar de aard van het Russisch lied waar weergaf. Reverend stond op het

gazon met naast hem Dorothy. Beiden hadden een spijkerbroek aan en geruite hemden en ze lachten breed, met hun witte tanden bloot, zoals dat bij hen gaat.

Reverend vertelde dat hij met zijn *extended family* een auto had gehuurd om te gaan picknicken. Het was Dorothy die als eerste aan hem, Ferdinand, dacht en zodoende zijn ze hier, weliswaar onaangekondigd omdat niemand de telefoon beantwoordde, maar vol goede wil om vandaag de dag met Ferdinand te delen. Ze zijn bereid hun plannen te wijzigen als de omstandigheden het vereisen, en zich aan te sluiten bij het zingen van Russische liederen of zelfs aan het bouwen van deze Chinese muur; uiteraard als ongeschoolde helpers omdat ze noch de nodige ervaring noch de kennis hebben. Ferdinand spreidde zijn armen, maar kreeg geen kans om iets te zeggen omdat mevrouw Wesseli verscheen, die de nieuwe metselaars luidruchtig begroette. Meteen na haar kwam ook meneer Wesseli op krukken, gevolgd door David en Mary Ann. Ferdinand stelde ze allemaal aan elkaar voor.

‘Amerikanen!’ riep mevrouw Wesseli en klapte in haar handen. ‘Herr Ferdinand, u bent een voortreffelijk organisator. Met zulke mensen zou men een huis kunnen bouwen en niet alleen een muurtje repareren. Ik hoop alleen dat er genoeg bier en worst in huis is. U had het toch even van te voren kunnen vertellen.’

Reverend verstond geen Duits, maar hij begreep kennelijk de situatie en hij stuurde David en Dorothy om eten en drinken uit de auto te halen.

‘Echte Amerikanen!’ riep mevrouw Wesseli toen zij terugkeerden met twee manden en een tray bierblikken, en ze klapte opnieuw in haar handen.

Reverend bouwde een steiger van planken uit de schuur. David klom op de steiger en gaf vandaar de bakstenen, die al aan een kant met specie waren besmeerd, aan Vinko. Ferdinand en Reverend mengden specie en gaven emmer na emmer door naar de steiger. Ferdinand kroop regelmatig onder de steiger om, liggend op de grond – dat was de enige manier om het goed te zien – te controleren of de gemetselde bakstenen parallel waren aan de gespannen loodlijn. Ondertussen stapelde Reverend de bakstenen op de steiger. Zodra de geur van de gebraden worst en hamburgers, die David en Dorothy hadden gebracht, hen van de grill bereikte, onderbraken ze het werk en gingen ze op de lange bank en rieten stoelen zitten die mevrouw Wesseli had neergezet speciaal voor ‘onze lieve

Amerikanen'. Dorothy reikte het bord aan Ferdinand aan, waarop ze plakjes gerookte zalm, verschillende kazen en paté de foie gras had gelegd. Mijnheer Wesseli opende bierblikken en vulde de glazen, dronk de laatste restjes uit de blikken en proostte met iedereen, dames en heren Amerikanen in het bijzonder: *Zum Wohl!*

In een mengsel van slecht Duits en nog slechter Engels, maar pathetisch en deftig vroeg Vinko om de toestemming van zijn gerespecteerde gastvrouw en -heer en van de voorname gasten uit de Nieuwe wereld om een Bosnische *sevdalinka* te zingen, een sentimenteel moslimliedje waarin de Slavische romantiek zich vermengt met het oosters fatalisme en met het verdriet nog eindelozer dan de Aziatische steppen. Reverend knikte en klapte zachtjes met zijn handen. Het is hem een eer een lied te horen dat door zo'n prachtige aankondiging voorafgegaan is, des te meer omdat hij die muziek bijzonder waardeert, waarin de muzikale invloeden uit alle windstreken en alle culturen elkaar tegenkomen en zich met elkaar vermengen. Vinko begon te zingen en Ferdinand vergezelde hem in het refrein, daarbij een beetje de spot drijvend met het karakteristieke gehuil van de stem dat eindigt half in zang en half in gejammer. Ferdinands stem trok de tortelduif aan. Hij landde aan zijn voeten en pikte meerdere malen op de grond, hem daarbij aankijkend met zijn ene en dan weer met zijn andere oog. Eten, man, eten wil ik! Ik ga toch zeker niet op de kale grond pikken! Het was een vrouwtje. Ze was als eerste tam geworden en aan Ferdinand gewend geraakt, ze was altijd minder argwanend naar hem dan het mannetje, maar tot dusverre was ze nog nooit zo dicht naar hem toe komen vliegen in bijzijn van andere mensen. Dorothy lachte en zei dat de dieren kunnen voelen wie een goed mens is. Dat is een cliché, lieve Dorothy, zei Ferdinand in zichzelf. Ze weten simpelweg wie hen voedt. Hij verkruimelde een stuk brood en strooide het voor de duif.

'Maar mijnheer Ferdinand!' klaagde mevrouw Wesseli. 'Ratten! Ik heb niets tegen vogels, u weet dat ik niets tegen vogels heb – ik heb toch niets gezegd over die plastic doos op uw vensterbank – maar ratten, in hemelsnaam, ratten! De kruimels zullen ratten aantrekken.'

'Geen zorgen mevrouw Wesseli. Ik zal de resten wegvegen,' zei Ferdinand.

Hij keek naar de lege bierblikken die mijnheer Wesseli naast zich had opgestapeld. Vinko begon weer te zingen en de duif vloog weg.

‘Het ziet er naar uit dat het tijd is om aan het werk te gaan,’ zei Vinko en stond op.

Ferdinand was loom. In zijn mond proefde hij de smaak van de zalm en van bier en die twee pasten niet bij elkaar. De bakstenen waren zwaar, de armen hadden hun kracht verloren. Dorothy kwam dichterbij hem en veegde het zweet van zijn gezicht met haar zakdoek. De zakdoek rook naar eau de cologne. Hij deed zijn ogen dicht en ademde theatraal de geur in. Dorothy begon te lachen.

‘Dank u,’ zei hij.

‘Het was me een genoegen,’ zei Dorothy zacht; het was ook niet nodig om harder te praten omdat haar gezicht heel dicht bij het zijne was. Ook zij rook lekker naar eau de cologne.

‘Loodlijn!’ riep Vinko vanaf de muur.

Ferdinand bukte naar achteren en duwde zijn hoofd onder de steiger. Hij legde zijn wang tegen de muur en zocht met zijn ogen naar de gespannen loodlijn. Iets kwam los van de bovenrand van de muur en viel in zijn richting: de metselaarshamer! Hij wist dat hij niet op tijd kon uitwijken en hij kon zich ook niet met zijn handen beschermen want die had hij die nodig om zich aan de steiger vast te houden, anders zou hij achterover vallen. Hij dacht dat de hamer zijn mond in zou vallen en hij drukte zijn kiezen op elkaar. Opeens was het donker en hij dacht dat hij, en alles om hem heen, verdwenen waren en de enige werkelijkheid die nog over was, was het strak op elkaar persen van zijn kiezen. Ook later drukte hij zijn kiezen op elkaar, toen hij koud water op zijn gezicht voelde, onaangenaam koud en toen hij de stemmen hoorde.

(...)